

ÇEVRE TAHRİP EDİLMEYEN TURİZM GELİŞTİRİLEBİLİR Mİ?

Turizmin doğal çevreye etkileri ve çevrenin korunması

İGE PIRNAR(*)

İçinde yaşadığımız çevre ve tüm güzellikler bizindir ve turizmin gelişmesi mutlaka çevrenin kirletilmesi pahasına olmak zorunda değildir.

Dünyada çevrenin kirlenmesi olgusu sanayileşme ile başlamış ve en başta İngiltere'de asit yağmurları vb. şekillerde kendisini göstermiş, geçen zamanla birlikte tüm dünya üzerinde etkilerini hissettirmeye başlamıştır. Bilhassa, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Avrupa ülkeleri ve Japonya'daki hızlı sanayi atımları ile birlikte, akarsular, göller, körfezler, denizler ve atmosfer ciddi boyutlarda kirlenme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde çevre bilincinin parçaları 1800'lü yıllarda atılmıştır, fakat bütün dünya ülkelerinin bu konudaki hassasiyetleri çok yenidir; bunun da en önemli nedeni ekonomik çıkarlar ile çevresel koruma için gerekliliklerin çakışmasıdır. Maalesef, sanayi ve teknolojik dünyadaki gelişmelerle, çevre ve doğadaki gelişmeler el ele gitmemektedir. Çevre sorunları ile örgütsel mücadele ancak 1970'li yıllardan sonra ciddi bir boyut kazanmış, 1972 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Örgütü kurulmuş ve bu girişimi, Avrupa Konseyi'nin, Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün ve Avrupa Topluluğu'nun

çevre sorunları ile mücadele için örgütlenmeleri izlemiştir (A. İlkin ve E. İlkin 1991).

Türkiye'de de çevre ile ilgili kuruluşlar ise başta Çevre Bakanlığı olmak üzere üniversiteler ve araştırma kuruluşları, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Türkiye Tabiatını Koruma ve Yeşillendirme Derneği gibi gönüllü kuruluşlardır. Fakat, henüz çevre ile ilgili bu kuruluşların çabaları yeterli değildir ve zaten bu konu başarı ile sonuçlanması hayli zor olan, çok çaba, fedakarlık ve ilgi bekleyen, çabaların karşılığı için uzun bir süreç gerektiren bir alandır.

TURİZM VE ÇEVRE İLİŞKİLERİ

Turizm sadece ülkemizde değil, birçok gelişmiş veya gelişmekte olan ülkede hızla önemli bir sektör haline gelmekte ve fiziksel, ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. Bugün yolda dünyadaki toplam turistik hareket sayısı % 10'u uluslararası olmak üzere, yaklaşık 3 milyardır. Çevre ise etrafımızda bulunan, doğal ve el yapısı fiziksel oluşumdur. Çevrenin başlıca üç fonksiyonu vardır. Bunlardan ilki doğal kaynakların sunulması, ikincisi atıkların gönderildiği yer olma özelliği,

en sonucusu da doğal güzelliklerin barındığı bir atraksiyon olmasıdır (H. Vasathakaalam 1992). 20. yüzyılın teknolojik yeniliklerinin yol açtığı çevre kirliliği ise, turizmin ve seyahatin gelişmesi ile kesinlikle artmaktadır. Kitle turizminin başlaması ile birlikte uçaklardan, arabalara, deniz motorlarına kadar ulaşım araçlarının kullanım sayısı ve kullanım sıklığı artmakta ve dolayısıyla hava, deniz ve global çevre kirliliğine yol açmaktadır. Aynı zamanda oluşan kalabalık da, hem ses ve gürültü olarak, hem de etrafı çöp vs. gibi atıklarla kirlenme şeklinde çevresel bozulmaya katkıda bulunmaktadır. Kalabalık, hatıralık olma, anı bırakma şeklinde veya sadece etrafta dolaşarak bile, bitkilere ve tarihi eserlere de zararlı olabilmekte, kirliliğin yanı sıra uzun vadede yüksek derecede aşınma ve yıpranmayı getirebilmektedir. Ayrıca, bir yörenin turistik olarak gelişmesi, genellikle bilinçsiz ve plansız yapılaşmayı getirmektedir ki, planlı gelişmelerde bile doğal güzellik ve dengelerin bozulduğu veya yöre tabiatına uymayan mimari uygulamaları gözlemlenmektedir.

Bu gerçeklerin yanı sıra, sadece çevresel yaklaşımla değil de turizme ekonomik olarak yaklaşılsa bile, doğanın ve çevrenin korunmasının ne derece önemli olduğu aşikardır. En önemli turist atraksiyonları arasında doğa koşulları, çevre temizliği, otantik olma, saf-

(*) İge Pınar, Bilkent Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu'nda öğretim görevlisidir.

lık, yabancı bitki örtüsü, hayvanlar ve yaratılan atmosfer ve imaj vardır ki, çevre kirliliği ile bu faktörler değişir veya yok olurlar ve bu da bölgeye ve yöreye olan turizm talebini olumsuz yönde etkiler. Bu nedenden dolayı, günümüzde turizm pazarlamasında göz önüne alınması gereken ilkelerden biri de "çevre duyarlılığı" olmaya başlamıştır. Örnek olarak, Alman turistler için İspanya, Fransa, İtalya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'yi kapsamına alarak yapılan bir araştırmada, ilgili turistik yörelerin çevre sorunları ve duyarlılığının 1985 yıllarında yaklaşık % 40 turisti etkilediği, bu rakamın 1988 yılında ise yaklaşık % 64'lere çıktığı izlenmektedir (Z. Bayer 1990). Yani zamanla birlikte, gittikçe artan oranda turist, çevre sorunlarından etkinlenmekte ve çevre konusunda hassasiyet göstermektedir, ve bu rakam her geçen yıl artmaktadır.

Aslında, turizmin çevresel etkileri, iyi planlama ve kontrol edilme derecesine göre olumlu veya olumsuz olarak değişmektedir. En çok rastlanan etkileri, maddeler halinde aşağıda sıralanmıştır.

Kontrolsüz turizm sonucu, bitki örtüsüne zarar verilmesi, az bulunan deniz kabuklarının, mercanların, yosunların turistler tarafından ve hediyelik satılma amacı ile yerel halk tarafından toplanması, ekolojik dengeyi bozmakta ve zarar vermektedir.

A) OLUMSUZ ETKİLER

◆ **Su Kirliliği** : Turizm işletmeleri iyi planlanmamış veya iyi organize edilemeyen atık su ve kanalizasyon sistemleri sonucunda oluşmaktadır.

◆ **Hava Kirliliği** : Turizm genellikle "bacasız ve temiz bir endüstri" olarak adlandırılmasına rağmen, turistik bölgelerde sıkça kullanılan ulaşım araçları hava kirliliğine katkıda bulunmaktadır.

◆ **Gürültü ve Ses** : Turistlerin yoğun bulunduğu bölgelerde turistik festival vb. faaliyetler, rahatsızlık verici ve yüksek frekanslı sesler oluşturmakta, bu da kulak sağlığına zararlı olmakta ve psikolojik olarak stres yaratmaktadır.

◆ **Kalabalık ve İzdiham** : Kitle turizmi sonucu turistlerden oluşan kalabalık, çeşitli kuyruklara, trafik sıkışıklığına vb. olaylara neden olmakta ve yerel halkın huzurunu kaçırmaktadır.

◆ **Toprak Kullanımındaki Problemler** : İyi planlanıp, geliştirilmediği takdirde turizm, tarım, doğal park veya yerleşim gibi, belki de o bölge için daha yararlı ve verimli olabilecek kullanım sahaları toprağın yanlış kullanımına yol açar.

◆ **Ekolojik Zararlar** : Kontrolsüz turizm sonucu, bitki örtüsüne zarar verilmesi, az bulunan deniz kabuklarının, mercanların, yosunların turistler tarafından ve hediyelik satılma amacı ile yerel halk tarafından toplanması ekolojik dengeyi bozmakta ve zarar vermektedir. Ayrıca yatlar ve motorlu sandallar ve amatör dalgıçlık faaliyetleri, denizde yaşayan bitki ve hayvanlara zarar vermektedir.

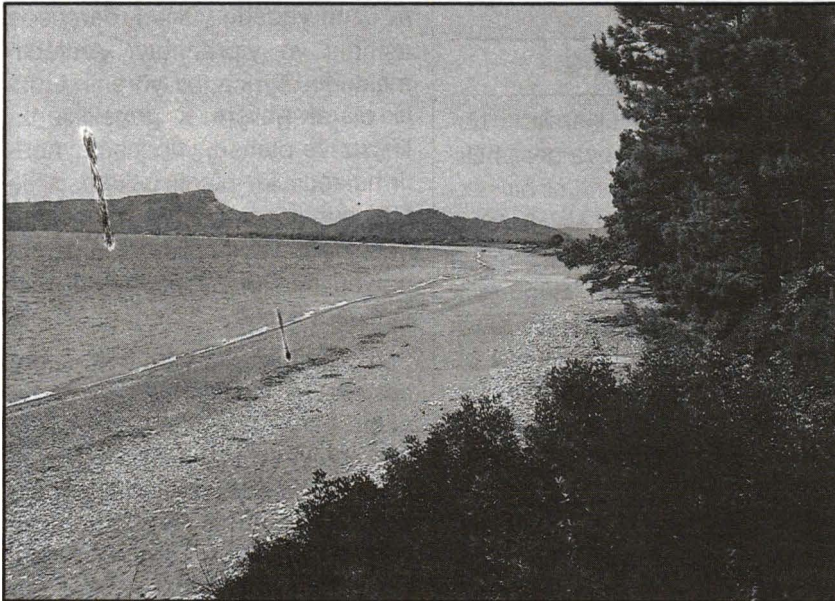
◆ **Çevresel Zararlar** : Kontrolsüz turizmle birlikte gelen plansız mimari ve bilinçsiz betonlaşma hem çevresel zararlar vermekte, hem de doğal dengeyi bozmakta sellere veya erozyona sebep olmaktadır.

◆ **Arkeolojik Bölgelere Zarar** : Tarihsel önem taşıyan alanlar ve eserler çok fazla kullanım ya da yanlış kullanım sonucu zarar görmektedir.

◆ **Atıkların yanlış veya uygun olmayan biçimde atılması veya yok edilmesi** (C. J. Jenkins 1992).

B) OLUMLU ETKİLERİ

◆ **Önemli Doğal Alanların Korunması** : Turizm planlı ve kontrollü bir şekilde geliştirilirse, turist ataksyonu olmaları nedeni ile doğal parkların, orman vb. gibi açık alanların daha da özellikli olarak bakılıp korunmasını sağlayabilir.

◆ **Arkeolojik Yöre ve Eserlerin Korunması:** Aynı doğal alanların korunması gibi, bilinçli turistik gelişmenin sağladığı teşvik ve ödemelerle ve kazanılan paraların yardımı ile, normalde bakımsız kalacak olan tarihi eserler ve arkeolojik yöreler de korunabilir.

◆ **Çevresel Kalitenin Geliştirilmesi :** Planlı turizm, hava, su ve ses kirliliğinin kontrolü yolu ile genel bir temizlik için hareket başlatılabilir, teşvik verebilir.

◆ **Çevresel Gelişim :** Planlı bir turizm gelişmesi, yöreyi olduğundan daha renkli ve cazip bir hale sokabilir.

◆ **Altyapının Gelişmesi :** Ekonomik olduğu kadar çevresel yarar sağlayan havaalanları, yollar, su ve kanalizasyon sistemleri, haberleşme gibi altyapı genellikle turizmin gelişmesi ile birlikte gelişmektedir (C.L. Jenkins 1992).

ÇEVRESEL PLANLAMA SÜRECİ

Turizmin olumsuz etkilerinden sakınmanın en iyi yollarından biri, turizmin gelişmesinin çevresel planlama yaklaşımı dikkate alınarak planlanmasıdır. Çevresel planlama süreci altı aşamadan oluşmaktadır. Özellik olarak gelişme planlarının aşamalarına benzemesine rağmen, onlara nazaran fiziksel çevre faktörlerine çok daha fazla eğilmektedir. Planlama süreci:

1. Gelişme amaçlarının saptanması; realist ve uyarlanabilir çevresel yaklaşımlı amaçların belirlenmesinden oluşur.

2. Şu anki durumun belirlenmesi; bilhassa çevresel detayların saptanmasından oluşur.

3. Analiz veya sentez aşaması; pazar araştırması, turist sayı ve çeşidi ile ilgili alternatif projeksiyonlar, turizmin sosyo-ekonomik etkileri gibi biribiri ile ilgili analizleri kapsamına alır. Bu aşamada fiziksel çevre karakteristikleri analiz edilir ve tüm analizler, çevreye uygun bir gelişme yapılabilmesi dikkate alınarak yapılır.

Turizmin olumsuz etkilerinden sakınmanın en iyi yollarından biri, turizmin gelişmesinin çevresel planlama yaklaşımı dikkate alınarak planlanmasıdır.

4. Plan formülasyonu; analiz sonuçları ve amaçlar doğrultusunda yapılır.

5. Tavsiyeler; fiziksel gelişme, ekonomik etki, yarar ve maliyetler, sosyo-kültürel etkiler, eğitim programı, organizasyonel yapı, geliştirme program ve teşvikleri gibi planlama programının bütün parçalarına bağlı olarak hazırlanır.

6. Uygulamalı; plan ve geliştirme programına uygun olarak uygulanır.

7. Yeni ve uygulanmayan turizm çeşitlerinin (köy ve kasaba turizmi, doğa turizmi, kalite turizmi, kültürel turlar gibi özel ilgilere yönelen turizm) talebini yaratma, eskiler için yeni kullanım alanları, değişik kullanım zamanları yaratma vb. gibi değişik tekniklerle, turizm sezonunu uzatmakta ve doyum noktalarının aşıldığı zamanlardaki yoğunluğu diğer dönemlere bölmek de faydalı olmaktadır.

BAZI PLANLAMA ÖLÇELERİ

1. Turizm dikkatlice planlanmalı ve kontrol edilmeli ve gerekirse en azından belirli dönemler için üst sınırlar belirlenmelidir.

2. Turizm, ilgili bulunduğu çevrenin korunması için ödenek sağlayacak ve tüm çevresel kaliteyi koruyacak bir teknik olarak kullanılmalıdır.

3. Selektif pazarlama teknikleri kullanılarak ve pazar bölümlenmesine gidilerek, çevreye saygılı ve doğa yaklaşımlı turistler hedef kitle olarak seçilmelidir.

4. Turizmin büyüme hızlı olması yerine, daha orta derecede tutulabilirse, çevresel etkiler daha rahat gözlemlenebilir ve dolayısı ile tedbirler de vaktinde ve verimli olarak uygulanabilir.

5. Bilhassa geniş ölçekli kitle turizmi için, turistik faaliyetlerin

(Belek bölgesinde olduğu gibi) belirli bölgelerde yoğunlaştırılması da, bölgenin altyapısının verimli ve etkili olarak geliştirilerek kirlilik olasılığının azaltılmasına, arazinin planlı ve gelişme kontrollerine uygun olarak kullanımına ve çevresel olumsuz etkilerin azaltılmasına olanak verir.

6. Turistik yöre ve atraksiyonlarının aşamalı gelişmesi de, belirli yöreler veya atraksiyonlar doyum noktasına ulaştığında, turistlerin yeni bölgelere planlı olarak dağılımını yapabileceğini gösterir.

7. Yeni ve uygulanmayan turizm çeşitlerinin (köy ve kasaba turizmi, doğa turizmi, kalite turizmi, kültürel turlar gibi özel ilgilere yönelen turizm) talebini yaratma, eskiler için yeni kullanım alanları, değişik kullanım zamanları yaratma vb. gibi değişik tekniklerle, turizm sezonunu uzatmakta ve doyum noktalarının aşıldığı zamanlardaki yoğunluğu diğer dönemlere bölmek de faydalı olmaktadır.

SONUÇ

İçinde yaşadığımız çevre ve tüm güzellikler bizimdir ve turizmin gelişmesi mutlaka çevrenin kirletilmesi pahasına olmak zorunda değildir. Yumuşak turizm, sürdürülebilir turizm ve çevre bilinci kavramlarının günümüzde sürekli artan önemi, turizm olgusuna olumsuz yaklaşmayı kesinlikle gerektirmez. Önemli olan biraz zaman ve biraz ilgi ile birlikte, planlama ve bilinçli gelişmenin sağlanmasıdır ki, uygulandığında tüm tarafların memnun olabileceği sonuç için başarı, hiç de imkânsız değildir. □